

Narodno blago prekodravskog kraja

Ne znam kako da počnem, ni od kuda da počnem, ali počet ću skromnim zabilježkama, ali tako dragim, starim riječima ovoga Prekodravskog kraja. Da bih napisao ovih nekoliko zabilježaka starih riječi trebalo je živjeti s našim starim bakama i prabakama (kojih danas na žalost nema) i slušati, i ne samo slušati nego i zapisivati, njihov govor (njihove riječi) koje su danas poptuno izumrle, odnosno rijetko tko se njima služi. Sve ono što danas znamo o prošlosti, ili se predavalo, pripovijedalo od koljena do koljena, ili su neki ljudi — smatrajući da se što više sačuva za pokoljenja — zapisivali, i što je više zapisano i ostavljeno, to smo danas bogatiji kulturnom baštinom. Ne znam zbog čega sam ja to činio, zapisujući te riječi na komadićima svakovrsnog papira kad bih god bio u društvu naših baka i djedova: na čehanju perja, trebljenju kukuruze, mašinuvanju, zbiranju graha, svatovima i verestuvanju itd., znam jedino to da su mi te stare riječi bile drage, lijepe i interesantne. No, premalo sam toga zapisao iako ih imam zapisane dvije tisuće i sedamsto ovoga golskoga kraja, vjerujem da je toga postojalo još mnogo, mnogo više. Ali svemu je sada kraj i ostalo je mnogo toga nezapisano, jer umrle su naše stare bake i prabake, djedovi i pradjedovi i sobom ponesli u grob veliko blago ovog kraja. Rekao bih krivo ako bih mislio na sve bake, jer ima ih koje još danas žive, ali nema više prela, čehanja perja, trebljenja kukuruze, mašinuvanja, gdje bi se sastajali i pričali i čuli ono što je mučilo ili radovalo naše stare roditelje. Današnja mehanizacija, radio, struja, televizija, odvojila nas je i zatvorila u kuću, slušajući vijesti iz čitavog svijeta, a

ne znamo što se događa u našoj okolini, u našem susjedstvu. Tako bi danas bilo čisto nemoguće zapisati bilo što, da to nisam učinio prije trideset ili četrdeset godina ne misleći to ni publicirati, ni objaviti, već sam to sve radio spontano, s poštovanjem prema našim dragim bakama i prabakama. No, pružila mi se prilika da u »Podravskom zborniku« objavim jedan mali dio od sakupljenog blaga u nadi da time potaknem i druge na sakupljanje ovog našeg narodnog blaga kojeg još u ovom kraju ima dovoljno.

No, nisam samo zapisivao te stare riječi, već sam i prepisivao značenje događaja koje su zapisivali naši stari po ormarima, škrinjama i vratima ormara i stranica kalendara koji su svoje mjesto već tada imali na tavanima, a prije petnaest i dvadeset godina, pa i danas, masovno su palili, uništavali i na smeće bacali. Tako je to i tu, ne mogu si oprostiti što nisam zavirio na više tavana, obišao više kuća i spasio više toga što bi se spasiti dalo. Na tim vratima starih škrinja i ormara bilo je fantastičnih zapisa iz historije sela, vremenskih nepogoda, o pažarima, bolestima, kugi, griži i utapljanju, zvijezdama repačama, jakim i dugim zimama s vukovima, i svega i svačega što bi zanimalo naše mlade generacije, danas rođene, a kamoli one za stotinu godina. Ti naši stari u svemu živjeli su potpuno drugim životom, jer viđali su mnoge danas nama neviđene stvari (kao neka viđenja), bili pomalo praznovjerni, ali uvijek gostoljubivi i spremni da pogoste putnika i beskućnika.

Nadam se da nisam bio predug ovim svojim uvodom i sada bih počeo sa starim riječima.

STARE RIJEČI SELA GOLE

NAPATRINGE — davati nekome nešto postepeno, ne odjedanput

LEBOTKAJ — to se kaže za čovjeka ili ženu koji nije za nikakav posao, a tat je, razvratnik ili pijanac

FERCAŠ — to se kaže svakome tko se puno dotjerava pred zrcalom

CUNJEK — dotrajalo odijelo, dio odijela, košulje ili sličnog

OMLETI — znači ta riječ za gladnog čovjeka koji gleda nekoga kako jede pa može steći, poludjeti od silne želje za jelom

DROPTO — mrvica kruha ili nešto sitno
BRIŽDJI — to znači kad počne padati sitna kiša
BAGOŠ — ostaci izgorjelog duhana u luli
PINDJI — posprdna riječ za čovjeka malog rasta
POŠTRLINCAL — pokositi rijetku travu, livadu koja je slabo urodila
POFOKTAL — nešto na brzinu pojesti
NAPEFTATI — nešto na silu metnuti u nečija usta, nešto drugo metnuti ili nagurati u neku rupu
ŠTRPČE — krava koja stalno kada se muze nogama se premješta s noge na nogu, a to rade i djeca koja moraju nekuda ići
PINDELIŠ — penjati se na opasno mjesto gdje ga ne treba
ŠVAPI — zrak koji izlazi iz gume ili iz bilo čega
BOLONDUVAL — kad netko hoda po noći i drugima ne da mira
BOBNOL — ima više značenja: nekoga udariti ili od nekud pasti
BOSKRES — kaže se za nekoga tko je tvrdoglav, neposlušan, hoda bos po zimi i ništa mu ne smeta
BILIBANKE — bezvrijedne stvari, bilo kakve igračke za djecu ili ono što čovjeku nije potrebno
ŠKRAKLAV — čovjek koji ima noge okserice
PRIVOŠČIL — nešto što si čovjek može priuštiti
BAHERIL — jako tjerati konje ili drugu stoku u bijegu
PREDRTO — kao guma, lonac ili nešto drugo probušeno
PINKLAŠ — nešto što od volje ne radiš, nego radiš toliko da radiš
STREBATI — paziti nešto iza ugla ili u noći što želiš zapaziti ili uloviti
TULAVKA — nešto okruglo od lima kao cijev za peć ili žljebovi za kišu
LEPČA — drveni komad usađen u željezo koji podupire stranicu od kola (lojtru)
VUZEL — čvor, tj. dva konopca zavezana
FUNJITI — srditi se na nekoga bez razloga
LIMBUŠ — nekakva mokra zemlja, mulj
MORGUJEŠ — čovjek koji je nezadovoljan i ne zna što hoće
RASFUCNOL — iznenada se na nekoga rarsrditi
ČVORKALO — nešto se prevrće u truhu ili gladnom želucu

TRKOSATI — za nekim prihodavati,
SMOKSA — posprdna ime za ženu ili djevojku koja se svuda postavi
KUFTA — ime za ženski spol koji se bavi svakakvim poslovima
LALOKA — čovjekova donja čeljust u ustima
STEBILEBNJAK — pogrдно ime za muškarca koji je visok, tanak, neotesan
HUNCUT — kaže se nekome koji je vragoljan i bavi se lošim stvarima
SMUKNUL — tko brzo skoči ili uteče kroz prozor ili plot
LANTRNJA — nešto što na čovjeku visi ili se na nečemu ljulja
ŠMOCATI — nekuda se stalno šetati i nekome smetati
LABRNJA — svinjski podbradak
ŠETOFLIN — novčanik ili taška koja služi samo za novac
ŽACKA — sašito platno obješeno na špagi oko vrata i služi za čuvanje novca
POŠVORGATI — pomokriti se
ŠTRBELEK — ostatak suhe grane koja je ostala na stablu
ŠTORGA — rupa u drvetu, duplja
ŠTRBONKNOL — nehotice zagaziti u vodu

Dalje sam zapisivao nekoliko viđenja i praznovjerja, nabrojiti ću samo ono što su ti naši stari vidjeli po noći, kada su se kretali jedni k drugima i o čemu su rado pričali, govorili i nas djecu plašili.

VIĐENJA

»Tako je netko od njih vidio na verandi slamom pokrite kuće između puno mačaka jednog crnog velikog mačka koji, kad ih je htio rastjerati, podigao se na zadnje noge i šapom mu se grozio (rekoše, bio je to đavao).«

Druga priča je u šumi. U noći kada su htjeli da nasijeku malo granja, došao je veliki crni pas pred čovjeka i kada je ovaj zamahnuo sjekirom na njega, pas bi zgrabio sjekiru da se iskre i vatra iz ustiju sijale. (Opet su rekli da je to đavao.)

Neki su vidjeli bijele žene, pa bijele ovce, iako ih u ovom kraju nema; neki opet zapregnute kočije, neki su vidjeli samo konje, zadnje noge i rep, ali glave nisu vidjeli.

M. Večenaj-T

Znali bi pričati da je u noći dolazio čovjek s velikim šeširom na glavi i to uvijek u prvom sumraku te bi štipao ljude za tijelo i ostavljao velike crne mrlje, a zvali su ga Mrak.

Sve se to događalo po dugim i mračnim noćima, jer su ljudi ustajali odmah poslije pola noći da nahrane konje za put ili za posao ili su pješice trebali ići na sajmove, u šumu ili na pašu.

Tako jedan priča: kada je oko tri sata poslije pola noći krenuo na pašu s krava-
ma, iznenada su iz neke kukuruzovine istr-

čala dva prasca, jedan jako velik i jedan jako mali, i kako su došli pred njega, htio ih je udariti batinom, i kako je podigao batinu, oni su se pretvorili u mačke, pred njim preskakivali jedan drugoga na kraju druge kukuruzovine, sve dok nije zazvonilo jutarnje pozdravljenje. Tada su nestali.

I tako bi se moglo nabrajati u nedogled, bila to stvarnost ili čovječja mašta — nije važno, jer je to bogata baština našega kraja u koju su naši djedovi i pradjedovi bili čvrsto uvjereni da postoji (sve ono o čemu su govorili).

Vjerovali su u razne coprije i vrače, da postoje coprnice, tj. žene koje mogu pomoći i odmoći čovjeku. Zato su se neki stari strogo pridržavali toga da im se ne donese nesreća.

COPRIJE

Tako bi, ako bi maček prebežal prek puta, trebali su se prekrstiti i pljunuti na njegov trag ili inače ne bi bilo sreće na putu.

Ako bi slučajno vrana zakvarkala nad dvorištem, nadaj se nesreći, a obratno — ako bi to učinila svraka, bile bi dobre vijesti ili pismo.

Šešir se ne bi smio nikada na stol metnuti jer bi inače krtovi rovali i kopali po vrtovima, povrću i na livadi.

Kada bi žene prale lonce od žganaca ili čega drugoga, nikada ga ne bi poklopile u ono vrijeme kada kvočke sjede na jajima jer bi se pogušili pilići u jajima.

Strogo se pazilo kad se sjedilo na stolcu u sobi (ako su bile krave steone, tj. bređe), da se ne bi netko zaljubio, jer bi krave mogle pobacati telad.

Presti nisu smjele žene od sv. Sucijske do Triju kralja jer bi zamele put prema Betlehemu.

Cure bi postale tri dana za dan 31. 11., tj. Sv. Andriju, i te iste noći kada bi legle metnule bi pod jastuk muške gaće očeve ili bratove i tada bi sanjale za koga će se udati.

Kada bi završio obred nošenja slame na Badnjak i ugasila bi se svijeća od voska i kuda bi krenulo ono malo dima odnosno na koga bi krenuo dim, taj će iste godine umrijeti.

Žena bi uvijek dočekala muža s debelim jastukom kada bi se vraćao sa sajma s kupljenom kravom da je pogladi jastukom, jer će uvijek biti tako debela kao jastuk.

PROGNOZA VREMENA

Kada smo već kod toga u što su stari vjerovali, mislim da bi bilo dobro spomenuti i par mudrih stvari sa kojima su se služili i bili pravi proroci i lijepih i ružnih dana.

Npr. znali bi po sebi, suncu, životinjama ili vjetru točno reći kakav će biti sutrašnji dan.

Tako bi pazili kada se naloži vatra u peći, i ako bi išao dim gore, bit će sutra lijepo vrijeme, a kada se vraćao prema zemlji — bit će kiše.

Kod zalaska sunca uvijek se proricao sutrašnji dan. Ako bi sunce zalazilo čisto i bez oblaka, bit će i sutra lijep dan, a obratno — kada bi zalazilo na zapadu iza oblaka, bit će sutra oblačno ili kiša.

Kad su se pojavile gljivice na gnojištu, bit će kiše.

Kad bi gliste izlazile iz zemlje i puzale preko staza, dvorišta i voćnjaka, bit će kiše.

Kada sol u huhinji postane mokra, znale bi reći stare bake: bit će kiša; ili obratno, ako je bila jako suha, bit će stalno lijepo vrijeme.

Kad su zvijezde rijetke u noći, bit će lijepo vrijeme.

Kad rode kruže visoko nebom, bit će lijepo vrijeme.

Kad je previše crveni zrak kod zalaska sunca, bit će sutra vjetar. Mjesece u godini zvali su ovim imenima: 1. pavločak, 2. svečenj, 3. sušec, 4. đurđevčak, 5. filipovčak, 6. ivančak, 7. jakovčak, 8. velikomešnjak, 9. malomešnjak, 10. miholjčak, 11. sesveščak, 12. božićnjak.

POSLOVICE I MUDRE RIJEČI

Naši stari služili bi se poslovicama i mudrim riječima koje nisam nigdje vidio u knjigama zapisane, pa bi ih bilo dobro — iako nisu neke baš pristojne — spomenuti. Ja mislim da ću ovime manje uvrijediti čitaocima nego što često čitamo u raznim časopisima ili što često gledamo na televiziji.

POSLOVICE

Kušlec prcu brat.

Koj neje k meši, neje ni k večernici.

Nemre se i stisnoti i prdnoti.

Stari plot novomu prslon.

Zela kača ježa na stan.

G. Večenaj - T.

Spravlaš se kak gladen srat.
 Norci novce kažo.
 De dihalo — tu prdalo.
 Blago moji riti dok bo mogla iti.
 Naletel kak žerebe na rud.
 Gledí kak tele v nova vrata.
 Kesno je popoldan k meši iti.
 Miholje rit zakolje.
 Sve je vreau, samo so kola v blatu.
 Kakva žuža, takva muža.

PITALICE I ZAGONETKE

(Ovo je samo nekoliko od stotina zagonetaka koje sam skupio)

Što je Bog stvorio, a nije dovršio? (Vrsta tikve za vučenje vina iz bačve.)

Što je veće od neba? (Crkvena vrata.)

Što ima Adam napred, a Eva otraga? (Slovo a.)

Što je između neba i zemlje? (Slovo i.)

Tko se rodio, a nije umro, a tko je umro, a nije se rodio? (Ilija i Adam.)

Što je to: sto kaše, jedna jaše, jedan pukne, svi tanu? (Tkalački stan.)

Što je to: petaki su ulovili u šumi puzaka, onda su ga odveli k vidaku, od vidaka k novtaku, tamo su mu jetra vadili? (Pet prstiju, kosa, uš, oči i nokti.)

Kada se ženi najviše pjeni među nogama? (Kad muze kravu.)

Tko zvonu podne kad zvonara nema kod kuće? (Zvonar.)

Koliko vrabac načini koraka u godini? (Niti jednog.)

Sve ovo do sada čuo sam i zapisivao, dok ovo dalje o događajima kako sam već gore spomenuo prepisivao sam s vratiju starih škrinja i ormara. Sve sam to zapisivao onako kako sam našao, a ne kronološkim redom.

STARI ZAPISI

Ove godine 1899. u proljeće obesil se je nekakav vandracev blizu sela u šumi Parmezer.

1912. vidli smo nekakvu čudnu napravu na dva železna kotača na kojoj je sedel čovek i gazil s nogami. Išel je brže nego čovek dok beži.

1929. bila je tak velika zima kaj je drvo pucalo u šumi. Drava je bila smrznuta i sankalo se preko Drave s kojnima i kravama.

1883. naš se Đurina oženil, dobil je lepu škrinju punu flačna, dvadeset forinti i prasičku.

1875. Mađari su frkali svinje pri šnjajdaru.

1937. na samo poldan bil je potreb kaj so se lampe hindale.

1915. naš Blažina poginul je v Karpate.

1842. počela se cirkva delati.

1843. opal je Mijok Herkulešev z rušta dok se je cirkva zidala i na mestu je bil mrtev.

1839. gazili smo blato u Hintovu, i ljudi, i konji, i krave jer se je delal cigel za cirkvu. Talijani su bili majstori, hranili su se žabami.

1846. na samo Miholje zazvoneli su prvi puta zvonu na naši novi cirkvi.

1908. bila je jaka toča, debela kak kokoš-je jaje i potukla je sve hametom.

1878. potopili se na Dravi Novograci, cele tri familije.

1940. na Badnjak smrzla se Ciganica na putu prema Trniku.

1863. Mađari su frkali Pobijeve konje na sama Tri Kralja.

1848. mađarski soldati došli su u Golu i poklali bi cijelo selo da se nisu sklonili na močvari zvanou Koroščevo.

1873. ponorel je naš Tomina i bežal je gol po selu.

1886. naša Janica obabila se baš v kukuruznom branju i imala je dvojke: Jendroka i Magdu.

1885. Blažekovićev nerostec zaklal je vuka.

1897. vladala je velika griža; pri Šelemu vmrle su dve dekle.

1900. vladala je velika kuga na svinje.

1863. Ivina Šustarov dobil je dvadesetpet batin na rit pred cirkvom.

1914. preletela je prek našega sela velika zvezda repača i tak je bilo svetlo kak po danu.

1875. nestala je z našeg polja željezna birka, odnesel ju je neki stranac.

1897. izgorilo je tri hiže i pet štaglov vu Vlaški vulici.

NARODNI OBICAJI

U staro doba, kako su to znali naši stari kazati, a to je bilo u prošlom stoljeću, bilo je u svemu drugačije, i poštivali bi se obredi, pa se to reklo da su to naši običaji.

Evo samo nekoliko od njih:

Za vrijeme svadbe uvijek bi se prije jela uzimao blagoslov i prije nego što bi se išlo za stol u kolu bi se pjevalo:

Cvela ružica
polek puteca,
kak je ocvala,
tak je precvela.

Trgla sam ružicu
od crne zemlje,
davala sam dragomu
od žive želje.

Kad se polazilo za stol, pjevala se pjesmica:

Cvat, cvati rakita
dok si još zelena,
kušni Jendro Maricu
za lica rumena.

Običaj bi bio: kada bi snaha došla u kuću, govorila bi svome suprugu »Vi«. Običaj je bio da pere noge suprugu, svekru i svekrvi. Običaj je bio da snahe ili bar najmlađa ne sjedi nikada za stolom, već dvori vodom i drugim, pa tako stojeći više puta u naručju s djetetom, preko glave svoga muža pružala bi u zdjelu žgance, pa što joj se zalomilo. (Bila je više gladna nego sita).

Običaj je bio da se roditelji dogovore između sebe o ženidbi i kćeri, a da za to djeca nisu nikada znala.

Običaj je bio da gazda, kad su ljudi bili u zadrugama, bolje jede i bolje se odijeva od ostalih, pa otuda i ona stara:

»Ne može biti svima svinjama, kao neroscu.«

Bio je običaj da su žene na dan Sv. Ane (26. 7.) dijelile djeci jabuke po ulici.

Običaj je bio, pa je još i danas, da se u predvečerje Sv. Ivana (23. 6.) pale vatre ispred kuća.

Običaj je bio da se za 1. svibanj okite jorgovanom prozori na kućama i ograde od ulice, a krave i konji bi se također okitili kad bi išli na rad u polje.

Običaj je bio kada bi zazvonilo na pozdrav Mariji na večer, tada bi sva djeca napustila igru i pošla bi u kuću.

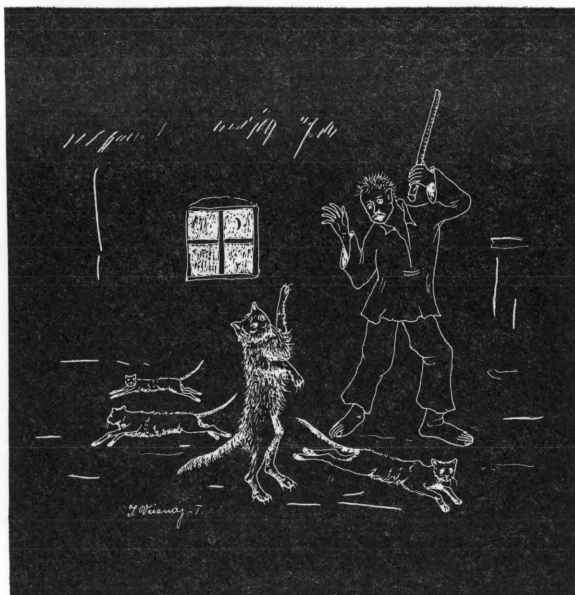
Običaj bi bio da se svi koji su to željeli (a bilo ih je mnogo koji su željeli vidjeti kako je to u tuđoj kući) pa su koristili dane za maškare od Tri Kralja (6. 1.) osim utorka i petka od fašnika.

Običaj je bio da se na fašnik zakolje crna kokoš i peču krafni (bufti).

Običaj je bio, pa je još i danas, da se na Uskrs svi mladići igraju kotačenja.

Običaj je bio kada se išlo na polje, ispred zapregnutih konja ili krava, prije nego bi krenuli iz dvorišta, načinilo bi se bičem na zemlji znak križa.

Običaj je bio da se u kuću ne pusti na Božić ženska glava, jer donosi nesreću.

NARODNA NOŠNJA

U staro vrijeme bili su moderni tzv. kožuhi od ovčje kože, ali to su nosili samo bogatiji ljudi (u zimi). Za ljeto bi uvijek imali široke bijele gaće i bijelu košulju od domaćeg konopljenog platna. Na nogama bi imali opanke. Jedni su bili s kopčom, a drugi s remenjem koje se ovijalo oko noge. Na glavi bi uvijek bio šešir ili šubara. Koliko se ja sjećam, posljednje široke gaće nosile su se prije četrdesetak godina.

Već otada su potpuno nestale. Žene bi za svaki dan nosile nešto od domaćeg platna, ali davno su prešle na tvorničku robu. Tako ovaj kraj ne obiljuje baš bogatom narodnom nošnjom.

Eto toliko, jer je to samo jedan mali dio koji se meni činio da je najzanimljiviji, da upoznam svoje podravce i ostale čitaoce ovog »Zbornika« s tim starim, vrijednim, narodnim blagom.